

Дитяче книговидання як предмет фахового дискурсу на шпальтах наукового збірника «Книга. Исследования и материалы» (Москва, 1959–1990)

Роботу виконано на кафедрі видавничої справи та редагування УАД

Розглянуто формування фахового дискурсу на шпальтах наукового видання «Книга. Исследования и материалы» на тему дитячого книговидання, а також проблематику тематичного наповнення публікацій які формували єдине середовище професійного спілкування в межах тогочасного історичного періоду.

Ключові слова: фахова книгознавча комунікація, дитяче книговидання, науковий дискурс, «Книга. Исследования и материалы».

Компанович М. С. Детское книгоиздание как предмет профессионального дискурса на колонках научного сборника «Книга. Исследования и материалы» (Москва, 1959–1990). Рассмотрено формирование профессионального дискурса на колонках научного издания «Книга. Исследования и материалы» на тему детского книгоиздания, а также проблематику тематического наполнения публикаций которые формировали единственную среду профессионального общения в пределах тогдашнего исторического периода.

Ключевые слова: профессиональная книговедческая коммуникация, детское книгоиздание, научный дискурс, «Книга. Исследования и материалы».

Kompanovich M. S. Child's Knigovidannya as Article of Professional Diskursu on the Columns of Scientific Collection «Book. Issledovaniya of I Materialy» (Moscow 1959–1990). Forming of professional diskursu is considered on the columns of scientific edition «Book. Issledovaniya of I materialy», on a theme child's knigovidannya, and also which formed problematiku of the thematic filling of publications the unique environment of professional intercourse within the limits of of that time historical period.

Key words: professional knigoznavcha communication, child's knigovidannya, scientific diskurs, «Book. Issledovaniya of I materially».

Постановка наукової проблеми, її значення. Українська наукова комунікація у сфері дитячого книговидання в радянський період розвивалася в загальному процесі наукових досягнень «братніх народів», творячись під впливом міждержавних процесів та зазнаючи різноманітних утисків. Особливе значення в галузі книгознавства на той час мала всебічна розробка концепції нової за своїм змістом книги, яка б органічно поєднувала високу культуру видавничого втілення й «вимоги» суспільства щодо тісного тематичного зв'язку з повсякденною діяльністю.

Зі сторони уряду значна увага приділялася розвитку книговидавничої справи. Тому фахова книгознавча комунікація в радянський період посідала особливе місце, з одного боку – ідеологічно навантажене, з іншого – наукова концепція як запорука створення та підтримання високого рівня різностороннього фахового підходу до опрацювання дитячої книги. Проблематика дослідження – аналіз наукового дискурсу, який є свідченням стану творення фахової думки в складний і неоднозначний період розвитку книгознавства в Україні. Для цього періоду властива заполітизованість із боку тематичного відбору, але, попри те, констатуємо високий рівень фахового підходу до роботи над текстовим матеріалом, художньо-технічним оформленням дитячої літератури, враховуючи психолого-педагогічні особливості щодо когнітивного та емоційного розвитку дитини-читача. Мотивацією такого підходу до творення друкованої продукції була беззастережна довіра читача до книги.

Мета нашого дослідження – загальний аналіз публікацій на тему дитячого книговидання на шпальтах наукового збірника «Книга. Исследования и материалы» (1959–1990) за період перебування України в складі Радянського Союзу як основного засобу фахової комунікації міждержавного значення у сфері видавничої справи.

Аналіз останніх досліджень проблеми. Дослідженням наукової, видавничої та книгознавчої комунікації займаються такі науковці, як Н. Зелінська, Ю. Гарфілд, У. Гарвей [1], Е. Мирский [3]. Проте досліджень дитячого книговидання як об'єкта наукового дискурсу досі не було.

Вклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Видавнича діяльність збірника «Книга. Исследования и материалы» – це, по суті, історія формування

книгознавства за період перебування України в складі Радянського Союзу. Томи цього фахового видання стали своєрідним літописом вітчизняної науки про книгу, що відобразила складний і багатогранний етап її становлення та розвитку. У 50-х роках у книгознавчих наукових колах виникла ідея видавати збірник найцікавіших доповідей, присвячених книжковим проблемам. Цей намір був підтриманий Всесоюзною книжковою палатою, керівництво якої запропонувало випускати збірник у видавництві палати. У 1958 р. складено перший том «Труды по книговедению», проте в процесі редагування назву змінено на «Книга. Исследования и материалы», а 11 травня 1959 р. перший том збірника пройшов редакторське опрацювання та потрапив до друку [3, 2]. Фактичним завданням, поставленим перед редакцією, було відновити дослідження проблем книги, привернувши увагу наукових працівників, задіяних у проблематиці книжкової справи, а зокрема редакторів, художників книги, книгознавців і книгорозповсюджувачів. Редколегією декларовано, що матеріалом збірника є складні за своєю суттю та в комплексному значенні проблеми книжкової справи у всіх її багатогранних аспектах. Мета видання збірника – створити умови, сприятливі для розвитку книгознавчої науки й книжкової справи в країнах Радянського Союзу. За час видання його програма уточнювалась і конкретизувалась, у різні періоди на перший план виходили певні завдання видавничого процесу, які відображались у фаховій комунікації, проте при цьому незмінними залишались основні напрями видання – публікування конкретних досліджень у різних сферах науки про книгу й, зокрема, дитячу книгу, та книгознавчі дослідження як у теоретичному, так і в практичному спрямуваннях, і, зокрема, у сфері дитячого книговидання. Розглянемо дитальніше цей фаховий дискурс, який складають аналізовані публікації. Праці *К. Ф. Піскунова «Друг детства и юности (Об издании детской книги в СССР)»* (Книга Исследования и материалы. – 1961. – № 4) та *К. Ф. Піскунова «Детская книга наших дней»* (Книга Исследования и материалы. – 1967. – № 15) – це статті оглядового характеру, які вміщують аналіз тематики дитячої книги на ринку. Розглянуто процес творення дитячих видань у літературознавчому й видавничому аспектах та загалом їхнє місце серед усього масиву тогочасної літератури. Основний акцент у публікаціях зроблено на фаховість редакторської підготовки дитячої книги з огляду на вік, жанровий відбір текстів; наголошено на тому, що виникає природна потреба у створенні спеціалізованих дитячих видавництв або хоча б окремих видавничих відділів, які б займалися підготовкою виключно дитячої книги. Автор висловлює власну концепцію щодо співпраці видавництв та авторів, наголошуючи на специфіці професійної підготовки дитячих авторів, ініціаторами якої повинні бути видавництва. Творення дитячої книги має ґрунтуватися на процесі постійної й тісної співпраці автора та редакції. В оглядовій статті *К. Ф. Піскунова «На выставке детской книги и книжной графики»* (Книга Исследования и материалы, рубр. VII. Хроника книговедения – 1966. – № 13) ґрунтовно описано досягнення й проблеми художньо-графічного оформлення дитячої літератури на прикладі робіт тогочасних ілюстраторів та реальної видавничої продукції. *Р. М. Ямпольська* в публікації *«Советская книга для детей (Специфика издания, достижения и актуальные задачи)»* (Книга Исследования и материалы. – 1984. – № 48) наголошує на проблемі присутніх прогалинах у видавничій ніші серед продукції для читачів наймолодшого та підліткового віку. У період 80-х р. такої продукції, як книжка-іграшка, практично немає серед асортименту дитячих видань, а якщо подекуди й трапляється, то в неретельному опрацюванні текстового матеріалу та неякісному технічному втіленні. Видавництва не ставлять перед собою завдання особливого підходу до відбору текстів художньої літератури для вікової категорії читачів-підлітків, яким адресуються переважно твори дорослої літератури. *І. А. Шомракова «Детская книга в Госиздате (К вопросу о формировании принципов издания)»* (Книга Исследования и материалы. – 1986. – № 60) розглядаються проблеми періодизації дитячої книги з 1917–1921 рр.: у цей період державні видавництва творенням дитячої книги практично не займалися, у цьому напрямі працювали приватні видавництва, основний асортимент продукції становили книги дореволюційного періоду, читацькою аудиторією були діти дошкільного й молодшого шкільного віку. Другий етап післяреволюційної літератури 1922–1929 рр. – час радянзації дитячої книги та зосередженості дитячого книговидання в державній політиці спочатку «Госиздата», а потім першого радянського спеціалізованого дитячого видавництва «Детгиза». Публікація *І. А. Бутенко «Книги для детей: общественные потребности и их удовлетворение»* (Книга Исследования и материалы. –

1990. – № 60) публікація містить ґрунтовні дослідження у сфері ринку книжкової продукції для дітей, що демонструє тенденції кінця 80-х років. Співвідношення нових видань та перевидань, яке ґрунтується на статистичному дослідженні, засвідчує, що більшістю випущених щорічно дитячих книг є нові видання, які незмінно перевищували 90 %. Проте існує присутня проблема в класифікації цих видань, дослідниця зазначає, що до реєстру «нових» 40 % належать твори класиків літератури (Гюґо, Гоголя та ін.), решта 60 % також по суті є перевиданнями, проте їх чітку приналежність визначити складно, тому що приміток про перевидання немає, однак ці твори явно не можуть бути вперше видаваними. І. А. Бутенко в публікації звертає увагу на фактичну відсутність у вітчизняному книгознавстві диференціації читача, що особливо важливо для підліткового віку за гендерною приналежністю. Стаття *О. А. Камкін «Об иллюстрациях в детской книге»* – (Книга Исследования и материалы. – 1961. – № 4) – аналітична, має рубриковану структуру за тематичним принципом поданого матеріалу: «Возрастные группы читателей, особенности иллюстрации» автор подає, чітко роблячи поділ дитини-реципієнта за віковими групами, використовуючи засади емоційного та мисленнєвого розвитку. У рубриці «Тематика рисунков для детей» розглянуто гостру проблему невідповідності ілюстративного матеріалу вікові дитини із погляду організації загальноспеціалізованих видавництв, які, випускаючи книжкову чи періодичну дитячу продукцію, не мають чіткого поділу за віковими категоріями споживача. Тому зумисно занадто спрощений матеріал адресується дітям старшого віку. Автор описує критерії здатності дитини до сприйняття емоційного аспекту тексту, категорій описовості рис поведінкових особливостей, сприйняття героя через риси характеру. Незамінним інструментом передання цих особливостей тексту є ілюстративний матеріал. Співпраця автора, ілюстратора та редакції повинна сприяти «олюдненню» героїв казок, наділяючи їх глибокими психологічними характеристиками, що зазначається в рубриці – «Степень психологической характеристики образа в иллюстрациях для детей». О. Камкін аналізує взірцеві роботи тогочасних ілюстраторів (В. Лебедева, Е. Рачева, Е. Чарушина, Ю. Коровіна, Ю. Васнецова). У праці *Є. Д. Кузнецова «Оформление детской книги передреволюционных лет (1901–1917)»* (Книга Исследования и материалы. – 1963. – № 8) відзначено важливу рису видавничого процесу, тенденцію до спеціалізованості видавництв за декількома спільними тематичними галузями видавничої продукції. Це особливо важливо в дитячому літературному процесі, де спеціалізованих видавництв було обмаль. Проблема в оформленні дитячої книги передреволюційного часу – старі традиції, які не відповідали ні часу, ні технологіям; дитячі ілюстрації зумисно надто спрощувались як у тематичному, так і в технічно-виконавчому втіленні. Автор звертає основну увагу на тенденцію тогочасної видавничої справи, у якій дуже складно виокремити уніфіковані характеристики. Спостерігається видавнича строкатість та випадковість текстів у дитячому масиві літератури. Не відчувається яскраво вираженої специфіки, немає постійних авторів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. У результаті опрацьованих матеріалів на прикладі збірника «Книга. Исследования и материалы» можемо зробити висновок, що дослідження проблем фахового дискурсу в ретроспекції є цінним джерелом не лише в історичному плані, а й ланкою у формуванні сучасного стану, закономірностей і проблем у сьогоденній видавничій діяльності. Аналіз наукової думки у сфері дитячого книговидання є перспективним та не дослідженим аспектом, науковою та культурознавчою проблемою видавничого фаху. Результати досліджень цієї проблематики перспективні й цікаві в теоретичному й практичному планах для фахівців, задіяних у творенні дитячої книги.

Список використаної літератури

1. Гарвей У. Д. Коммуникация – суть науки / У. Д. Гарвей // Роль коммуникаций в распространении научно-технических достижений. – М. : Мысль, 1986. – С. 63–81.
2. Мирский Э. М. Проблемы исследований коммуникаций в науке / Э. М. Мирский, В. Н. Садовский // Коммуникация в современной науке. – М. : Прогресс, 1976. – С. 5–24.
3. Сорок лет сборнику «Книга. Исследования и материалы» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dlib.eastview.com/browse/doc/7519977>.